

VÁRSZINHÁZI EMLÉKEK.

Irta Szász Károly.

I.

Mikor a mult idényben — 1917/8-ban — a Nemzeti Színház néhány évi szünet után újból megkezdte előadásait a jelentékeny költséggel átalakított és újra berendezett Várszínházban (mely előadások ebben az idényben, az igazán rendkívüli viszonyok miatt, sajnos, megint abban maradtak) élénken felmerült lelkemben annak a tíz esztendőre terjedt időnek képe, mit — 1874-től 1884-ig — mint várbeli lakos Budán töltöttem — elemi iskolás fiúból a gimnáziumi évek kedves romantikáján át egyetemi hallgatóvá növekedvén, s mely idő alatt rendes látogatója voltam a várszínházbeli előadásoknak, álmodozó fiatal lelkem tüzes rajongásával csüngve mindenre, a mi csak kapcsolatos a színházzal: darabokon és díszleteken, színészekon és írókon egyaránt.

Jól esik emlékezetem szárnyán — jegyzeteim s néhány egykorú lap segítségével — visszaszállnom abba a bizony már elég régi, s a mostaninál mindenesetre derültebb időbe, s jól esik elmondanom egyetmást az én akkori benyomásaimból, miket nagyrészt híven és szeretettel őrzök lelkemben, — valamint az akkor láttam darabokról, mikből bizony — még az akkor hatással adottak közül is, sok nem él már a színpadon, legfeljebb a hozzám hasonló rajongók emlékezetében, — s színészekről és színésznőkről, a kik közül szintén csak igen kevesen élnek, s még kevesebben játszanak már, és alig van, a ki még mindig adja néhány akkori szerepét...

*

Az 1874. év tavaszán kerültem fel szüleimmel végleg Budapestre, a Kis-Kúnság egyik nevezetesebb városából, Halasról („Halas — hatalmas”, ez a mondás járta), hol — boldogult édesapám tanfelügyelősége idején, néhány évet töltöttünk. A színház egészen kis gyermek korom óta mindig különös érdeklődésem és előszeretetem tárgya volt, s a mint Budavárába költöztünk, természetesen csakhamar megismerkedtem a színházzal, egyelőre azonban csak kívülről, mert nyáron át nem volt benne előadás. Külseje nem tett valami nagyszerű benyomást, a mit megérthet a mai nemzedék, mert az ósdi épület, a maga utcai keskeny homlokzatával, kívülről most is egészen olyan, mint negyvenöt esztendővel ezelőtt volt, mikor én, mint kis gyerek, 1874 őszétől kezdve óraszám alldogáltam és őgyelegttem előtte, lesve az előadásra érkező színészeket, a kik előadás előtt maguk is szerettek ott sétálgatni, beszélgetni, én meg boldog voltam, ha egy szavukat elleshettem mert persze mint minden a színházért rajongó gyerek én is félisteneknek néztem őket.

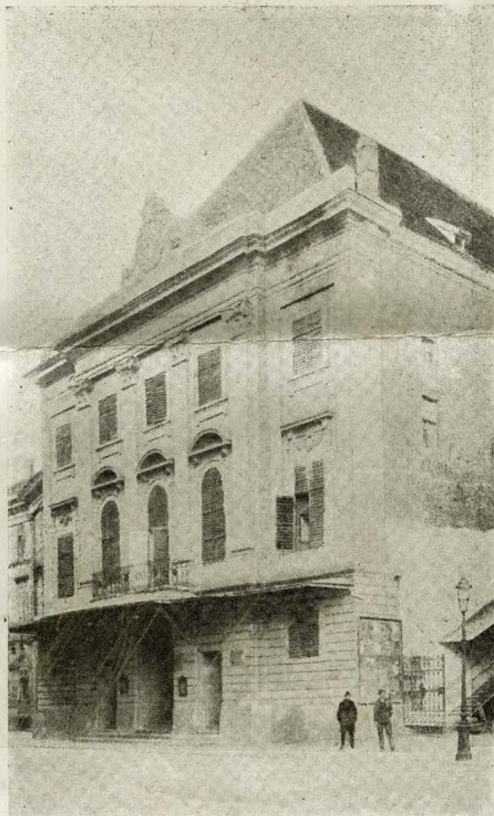
A ki kissé körülnézi ezt az idejét mult épületet, mindjárt láthatja, hogy biz az nem színháznak készült, hanem — Isten házának. Hajdanában karmelita-templom volt, aztán, mikor 1776-ban a rend feloszlattatott, egy darabig raktárul szolgált, míg nem a szabad-elvű II. József császár — a „kalapos király” — átalakíttatta színházzá, a mely metamorphosis annyiból nagyon jól sikerült, hogy az új színháznak kitűnő akusztikája lett, berendezése is igen barátságos volt és jól fűthetősége nem utolsó előnyül említhető. 1787-ben kezdtek benne áldozni a művészet oltárán — Thaliának természetesen németnyelvű papjai, de a magyar színészet történetének legfontosabb dátuma is a Várszínházzal kapcsolatos. Az úttörő lelkes Kelemen László igazgatása alatt első magyar színjátszó társaságnak külön színháza nem lépvén, nagy utánjárással, óriás protekció megmozgatásával sikerült Kelemennek a rosszmájú kalmár természetű Unwert gróftól — a pesti és budai német színházak albérletjéről — megkapnia a bemutatkozásra a Várszínházat. Ez a nevezetes előadás 1790. október 25-én folyt le, s a buzgó kegyesrendi szerzetes Simai Kristóf *Igazházi* cz. „érzékeny játék”-a került színre mely német darab után készült, de németes érzélgős-

SZÁSZ KÁROLY.

ségét tősgyökeres magyar nyelve sikeresen ellensúlyozta.

Később is játszottak még Kelemenék a Várszínházban, s utánuk is volt egy-egy magyar előadás, de állandó lakos mégis csak a német maradt ott, negyvenöt esztendőn át, 1832-ig, mikor a német színház — a felpezsdült magyar élet követelményeinek — megfelelően — magyarrá vedlett, 1833 nyarán bevonulván színpadára a híres kassa magyar színjátszó társaság egy része — Kántor néval, Megyerivel, Barthával, kikhez kevéssel utóbb a jelesek közül még Fánscy csatlakozott — s megnyitó előadásul július 7-én a *Bocskay István*, vagy az *egyeses lelkű hazafi* című, Kotzebue *Ubalds*-ja után készített „harcias játék”-ot adták. Október 1-én Fáy András és Döbrentei Gábor vették át a társulat igazgatását, s talán nem lesz érdektelen megemlíteni, hogy október 27-én lépett fel először „Laborfalvy Róza leány-asszony” — a későbbi híres tragika Jókainé — a *Benjamin* cz. darabban, Nina szobalány szerepében. A következő évben, 1834-ben a szép Lendvay-párral gyarapodott a társulat személyzete és a 30 váltó forint havidíjjal szerződött Szigligetivel, a kit a színpadra ugyan csak kardalosnak, tánczosnak, segédszínésznek használhattak, sohase is lett belőle még csak közepszerű színjátszó sem,

A VÁRSZINHÁZ.

de annál több diadalt aratott a színműírás terén, mely magasra lendült pályája színtén ezzel az 1834. esztendővel kezdődött, a nélkül azonban, hogy a fiatal színész-írónak ebben az évben az akadémiához benyújtott első darabja, a *Lidérczek* cz. három felvonásos „tüneményes vígjáték” — ez a vizenyős német romantika jegyében fogant gyenge alkotás — valaha is színre került volna. De már a következő évben, 1835. tavaszán, élénk tetszést aratott a várszínházi lelkes közönsége előtt Szigligetinek *A' kijátszott cselek* című 5 felvonásos regényes drámája — a nagy író első előadott darabja.

Ez az esztendő — t. i. 1835 — egyébként is fontos a Várszínház történetében. Mert Szentpétery és Egressy Gáboron kívül a rendkívül népszerű énekesnő, Déryné is — ez utóbbi ugyan csak „mint vendég” — csatlakoztak a társulathoz, de meg ebben az esztendőben — februárius 27-én — kerül színre először Budán *Bánk bán*, s szerez tapsokat alig ismert nevű szerzőjének, a ki azonban akkor már a kecskeméti lombos temetőben álmodozott a maga és nagy műve örök dicsőségéről.

A várszínházi magyar játékszín négy esztendeig állott fenn. 1837 márczius 19-én tartotta a jeles társulat az utolsó előadást a budavári kis színpadon, mely sok kiváló művészi eseménynek helye volt. „A budai közönség — írja a kedves tollú Déryné, méltán híressé vált érdekes *Naplójá*-ban — nem döntögette volna ki a ház oldalát. Hanem azok az áldott pestiek! Még most is csodálom, ha eszembe jut: nyáron a borzasztó meleg, télen a zimankós idő, veszedelmes út a hajóhídon át, sokszor csolnakok, s a várba való fászfutó fölhatolás — és ők jöttek, s nem riadtak vissza semmitől.”* Hát bizony dicséretet érdemel a magyar színészet ily lelkes támogatásáért az a derék pesti közönség, mely különben később is előszeretettel járt Budára színházba, ámbár a 70-es, 80-as években már Buda akkora állandó közönséget termelt, hogy a pestieknek bizony nem sok jó hely maradt a budai bérletek miatt.

1837 nyarán megnyílt a Nemzeti Színház — melynek neve eleinte Pesti Magyar Színház volt — a várbeli társulat nagy része oda szerződött, s a Várszínház megint német kézre jutott — „öröködbe, uram, pogányok jöttek.” Harminczhárom éven át, 1837-től 1870-ig játszottak újból német színészek a Várban, társulatak a későbbi időben az 1853-ban megnyílt erzsébetteri német színház fiókjaként működvén.

Ezzel azonban be is alkonyodott — reméljük, mindörökre — a német színészetnek, Budavárában. 1870-ben a Várszínházat a krisztinavárosi úgynevezett „Budai Szinkör”-rel együtt — mit hiába kereszteltek el újabban „Fővárosi Nyári Színház”-nak, csak „Budai Szinkör”-nek hívja azt mindenki most is — Aradi Gerő igazgatónak adta ki „Buda főváros tek. tanácsa és képviselő-testülete” — az igazgató előleges színházi jelentése szerint azt a kötelességet ruházván a vállalkozó direktorra, hogy „a fővárosnak még most nagyszámú németajkú közönségét a német színészet nélkülözéseért a művészet korlátain belül megengedett minden eszköz felhasználásával kárpótolja”. De bizony ez nem igen sikerült Aradinak, mert társulata rendkívül gyenge volt s a közönséget nem tudta meghódítani. A húsvét vasárnapján tartott megnyitó előadásról — mikor Rákosi Jenő prológia után a Nemzeti Színház tagjai adták elő Fredro mulatságos egyfelvonásosát, az *Egyetlen leány*-t — külön csak azt akarom megjegyezni, hogy az ezután sorra került *Szép Galathé*-ban, Souppé kis operette-jében a tenor-szerepet, Pygmalion, egy alig húsz esztendő, vékonypénzű vidéki színészcseke játszotta, kiról a Fővárosi Lapok tudósítása bosszúsan említette, hogy „teljes rekedtsége és hamis éneke” mily „nyomasztó hatást tett”. Ennek a hamisan éneklő fiatal kezdőnek mennyi igaz hangját hallottuk később, ugyanezen a várszínházi kis színpadon is,

* Déryné *Naplója*. II. 275 — 76. II. (Ráth Mór-féle 1879-iki kiadás.)

mikor néhány évvel utóbb, mint a Nemzeti Színház tagja, csakhamar egyik büszkesége — játszott ott! Az 1870-iki rekedt Pygmalion ugyanis Halmi Ferencz volt, a később oly kedvelt és híressé vált bonvivant.

Aradinak sehogyse menvén a dolog, már 1870 őszén a Nemzeti Színház tagjai kezdtek — Aradiékkal felváltva — előadásokat tartani a Várszínházban, hol aztán újévtől — 1871 januárius 1-től — kezdve, a közönség nagy öröme s a színművészetnek igaz dicsőségére — végleg megvetették lábukat, olyanformán, hogy a téli idényben hetenként három előadást tartottak, két drámait és egy operait, a drámák közt természetesen népszínműveket is adva — mert akkor még se Operaház, se Népszínház nem volt, a még újabb színházakról nem is szólva.

II.

Mikor én 1874 őszétől jární kezdtem a Várszínházba — a Nemzeti Színház már állandóan tartotta ott a heti három előadást — rendszeren csütörtökön és szombaton drámát, vasárnap operát játszva — október 1-től márczius végéig vagyis idényenként hat hónapon át.

Édes Istenem, micsoda boldog idők voltak azok, minden tekintetben — természetesen olcsóság tekintetében is! Egy földszinti zárt-szék bérelete egy óra — vagyis 12 előadásra — 8 frtba került, hat havi egész idényre pedig — vagyis 72 előadásra — 40, mondd negyven forintba, mely összeg, még ha koronákban mondjuk is, oly kevés, hogy a mai árviszonyok mellett szinte hihetetlenül hangzik. Mert egy előadást — egy-egy kitünő darabot, a Nemzeti Színház tagjainak úgyszólván mindig remek előadásában, ötvenöt és fél krajczárért nézni végig, a földszint harmadik sora szélső székeinek egyikéről — melyek közül az elsőre édes apámnak, mint írónak és Shakespeare meg Moliére=fordítónak állandó tiszteletjegye volt az igazgatóság gavallérságából, a mellette lévő egyet, később kettőt pedig bérelte — ötvenöt és fél krajczárért hallgatni végig ilyen kényelmes helyről egy-egy, a Várszínház bensőséges kis színpadára annyira illő kedves víg operát — igazán olcsó művészi élvezet volt, még abban az időben is.

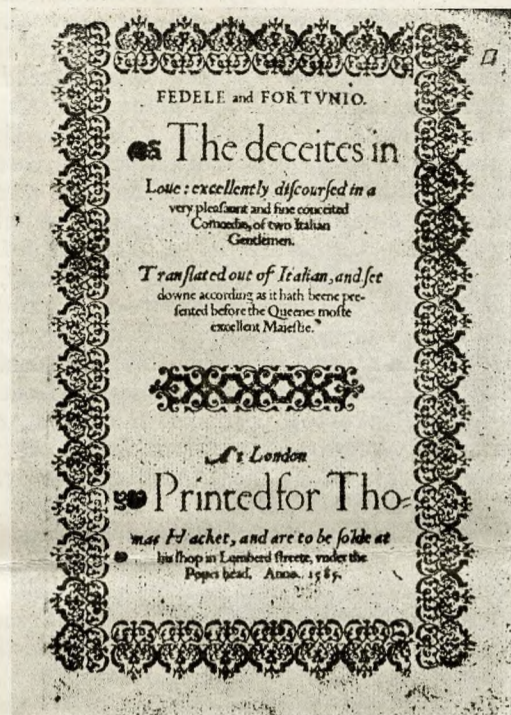
De kedves, patriarchális volt akkor minden. Az, a Várszínház közönsége is, a mely akkor már — nem úgy, mint Déryné idejében — legnagyobbbrészt budaiakból, s azoknak is várbeli tagjaiból tellett ki. A várat nagyrészt tisztviselők lakták — a mágnások akkor még nem lepték el úgy, mint most — s ennek a derék tisztviselő-népnek legkedvesebb szellemi szórakozása a színház volt, hol hetenként háromszor, szinte úgy jöttek össze, bizalmas mosolylyal üdvözölve egymást, az ismerősök — pedig ismert egymást jóformán mindenki — mintha valami barátságos jour-fixe gyűltek volna, mint a hogy többször összejött ott a társaság — a fiatalabbja jelmezben — a kedélyességükről híres *thé dansant*-okon, mikor padlóval borították be — a zárt-székek fölött — a nézőteret s

folyt a tánc és a pezsgő, míg a csak gyönyörködni akaró kényelmesebb közönség a páholyokból nézte ezt a szintén nem érdektelen színjátékot.

Műkedvelő előadás is többször volt az e célra igen alkalmas kis Várszínházban, hol a kedélyes egyszerűség nemcsak a közönség soraiban, viselkedésében uralkodott, hanem a színház egész berendezésén. A nézőtér alapszíne fehér volt — az ártatlanság e szép színe azonban füsttől, portól kissé vesztett jellegéből — a páholyok támlánya, meg a zárt-székek ülése pedig piros, ám selyemnél, bársonynál sokkal olcsóbb szövetből. Vasfüggöny akkor még eleinte nem volt, hanem volt két kopott vászongüggöny, melyeknek egyike a darab kezdetén és végén szerepelt, a másik meg felvonások között. A színpadi díszletek is nagyon szerények valának, s nem is nagyszámúak, úgy hogy bizony a *Proletárok* bepuncsozott Szedervári Kamillájának leplezése ugyanabban a teremben történt, a melyben Verdi *Alarczos bál*-ja zajlott le, meg hol a *IV. Henrik* trónolt. Ha aztán mégis valami különlegesebb díszlet kellett, azt úgy szállították fel a Nemzeti Színház díszletraktárából, szekéren, egy-egy fiatalabb színész ellenőrző kíséretében.

Abba a tiz esztendőbe — 1874-től 1884-ig — melyen át én oly buzgalommal jártam a Várszínházba, esik bele a Nemzeti Színház története egyik legfényesebb korszakának — az úgynevezett Paulay-aerának — első fele. E decenium első éveiben még a már pályája alkonját élő Szigligeti volt az igazgató, de Paulay már részt vett a rendezésben, 1877-ben főrendező lett, 1878-ban pedig, Szigligeti hirtelen halála után, reábizatott a színház igazgatása, mely tisztében — megfeszített munka, sok küzdelem és sok fényes siker között — 1894-ben bekövetkezett haláláig megmaradt.

Paulay egyike volt legkiválóbb színházi embereinknek. Mint 16 éves fiú — vagyis a szokásos „veszedelmes“ korban — csapott fel színésznek, a helyett, hogy szülei akaratát követve, prémontrei barátának ment volna, s elég fiatalon került — 1863-ban, 27 éves korában, nála sokkal idősebb első feleségével, szül. Gvozdanovics Juliával együtt, a Nemzeti Színházhoz. Drámai szerepeket játszott, nagy páthosszal szavalt, de — mint mondják — igen modorosán, s elsőrangú színészsze sohse vált. Annál inkább kitűnt — még igazgatóvá léte előtt — mint rendező s mint színésziskolai tanár. Igen élesesű és nagyon művelt ember volt — színpadnak és irodalomnak kiváló ismerője, s mint igazgató, az ügyeknek erőskezű vezetője. Egyéniségének komoly, mondhatni szigorú volta, pápaszeme alól előretörő tekintetéből is mindjárt észrevehető volt — lelkének fénye és melegsége inkább csak munkálkodásából. Nemes becsű sarkalta tevékenysége minden körében. A mellett, hogy műsort készített, szerepet osztott, rendezett, igazgatott — még nagy csomó külföldi, leginkább francia darabot is fordított, dolgozott a Nemzeti Színház történetén — a magyar dráma multján kegyetes rajongással, jelenén tüzes szeretettel csüggött, s minden pajtáskodás nélkül felkarolva egy sereg fiatal író, a jövő útját is megértéssel egyengette. Nagyon érdekes drámatörténeti sorozatokat rendezett — melyek során a Várszínház színpadán is megjelent — többek között — a zamatos magyarsággal beszélő Pontyi, az úttörő Bessenyei György *Philosophus*-ában, a hosszú szónoklatokat mondó Vitéz püspök, Szentjóni Szabó László *Mátyás király* című „nemzeti érzékeny játék“-ában (melynek alcíme maga is fölért egy kis szónoklattal, mert így hangzott: *A nép szeretete jámbor fejedelmek jutalma*), azután a szeleverti Lengey, Csáthó Pál fővárosi kedves szalon-vígjátékában, a *Fiatal házasság*-ban, meg a fecsegő, gyáva Babel lovag Szigligeti *Rózsá*-jában. Régi jeles írónk sok, nemcsak irodalomtörténeti, hanem aesthetikai szempontból is érdekes darabját buzgón újítgatta föl Paulay, köztük *Bánk bán*-t és a Teleki László egyébként bizarr alapgondataú *Kegyencz*-ét, s kitünő szeme meglátta az *Ember tragédiája* színpadi értékét és nem törődve az előre felmerült aggodalmakkal és

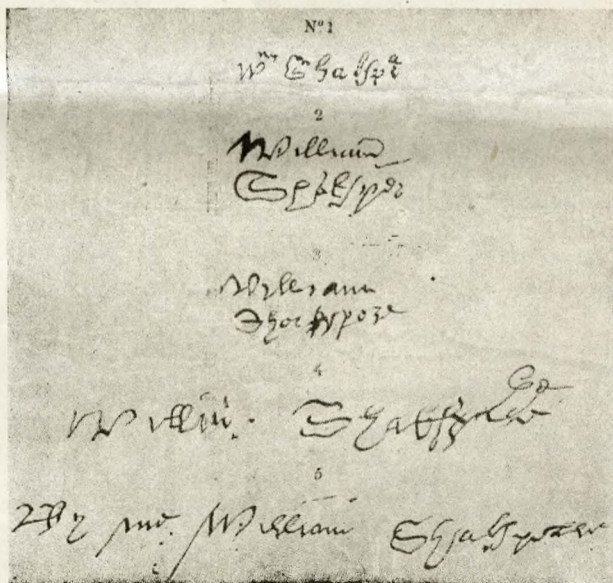

EGY LONDONBAN ELŐADOTT OLASZ SZÍNŰ SZÍNLAJPA, MELYEK ALAPJÁN SHAKESPEARE «A KÉT VERONAI IFJÚ» CÍMŰ DARABJÁT IRTA.

sok elriasztó szóval, színpadra rendezte és vitte (1883) Madách költői remekét, mit megszoktunk tisztára könyvdrámának, bölcselmi költeménynek tekinteni, s óriás sikert aratott vele. Azóta körülbelül háromszázszor adták e darabot a Nemzetiben (a Várszínház szűk színpadán persze nem fért rá), megismerte, megcsodálta, megszeretett Magyarországon egész színházjáró közönsége, a mi sokkal nagyobb, mint volt addig az a közönség, mely Madáchot olvasta, s a nagy mű eljutott több külföldi színpadra is. Paulay vitte először a lámpák elé — megiratása után éppen félszázaddal — Vörösmarty bájos színjátékát, a *Csongor és Tündé*-t is (1879). Erősen felkarolta Shakespeare-t, rendkívül mulatságos vígjátékát, a *Vízkereszt*-et ő adatta először magyar színpadon (mert az az adat, hogy a 40-es években Győrben adták volna, nincs igazolva), s *Cymbeline*-t, ezt az érdekes regényes drámát a Nemzeti Színház szintén Paulay alatt mutatta be először, valamiint Moliére több darabjának: a *Férjek iskolájának*, az *Urhatnám polgár*-nak, a *Nők iskolája bírálatá*-nak elővételét is Paulaynak köszönhette a Nemzeti Színház műsora és közönsége, a tervezésben sohasem pihenő, s a tevékenységben soha nem nyugvó derék igazgatónak, a ki Sophoklest és Plautust is meg-megszólaltatta, ezekkel is dicsőséget szerelve a komoly feladatokra kötelezett Nemzeti Színháznak.

Az élő magyar szerzőket is nagy előszeregettel pártolta Paulay. Csiky ő alatta fejlődött ritka népszerű szerzővé, s páratlanul nagy sikerei Paulay számára is babért jelentettek. A *Jóslat* — melyet én mint gyerek, óriás élvezettel faltam és szavaltam még pályamű korában, el-elcsenve asztaláról édes apámnak, ki akkor a Teleki-díjért versenyző vígjátékok egyik bírálója volt. — 1875-ben, még Szigligeti alatt került színre, s szép verseit Nagy Imre és az akkor még fiatal nőket játszó Felekiné szavalatában a Várszínház színpadáról is lelkesen élveztem, e gyönyörűségemben némi összeütközésbe kerülve Gyulai bácsival, ki fel-feljárt hozánk, várbeli lakásunkra, s akadémikus tekintélylyel és az új író iránti idegenkedéssel kritizálva Csikyt, kinek később barátja, műveinek elismerő bírálója lett.

A *Proletárok* irodalmi és színpadi fényes sikere — 1880-ban — már a Paulay-aerában zajlott le. A Nemzeti Színház-beli bemutató után csakhamar színre került a darab a Várszínház-ban is, hol valósággal lázban égve vártuk, s felvonások végén a szó szoros értelmében tomboltunk lelkesedésünkben, úgy hogy az egyik első emeleti páholyban meghúzódott szerzőnek meg kellett jelennie a páholy előterében, s onnét hajlongva köszönte meg a tüntetésszámba menő ünneplést. Az irodalmi irányokat figyelemmel ki-

SHAKESPEARE FENMARADT NÉVALÁÍRÁSAI.

sérve, s a közönség igényeit és hangulatát is jól ismerve — nagy buzgalommal adott helyet Paulay az újabb francia drámának is, — s ha Augier Emil és Pailleron Eduárd kitűnő művei — a *Fourchambault család* és *Caverletné*, meg az *A hol unatkoznak* és az *A hol mulatnak* — mellett a hatásvadászó Ohnet György és a boszorkányos ügyességű Sardou Victor darabjait — a modern mezbe öltözött romantika tagadhatatlanul érdekes és hatásos termékeit is, a *Serge Panin*-t és *A vasgyáros*-t, meg *A jó barátok*-at, a *Váljunk el*-t, *Odette*-et és *Fedóra*-t, — szintén gyakorta adatta, Paulay műsorát irodalmi szempontból sem igen lehetett kifogásolni, annál kevésbé, mert el kell ismerni, hogy a külföldi szerzők kiszemelésében és műveik megválogatásában finom érzéke és tapintata csak ritkán hagyta el a jeles igazgatót. A francia társadalmi darabokkal — vígjátékokkal és középfajtájú drámákkal — s az ezek nyomán támadó magyar színművekkel aratta akkortájtban legnagyobb sikereit a Nemzeti Színház, s e sikerek megújultak — sőt a kis színpaddal járó előnyök folytán néha fokozódtak is a Várszínházban. E sikerek érdeme a darabok hatásosságán kívül a párját ritkító összjátékban keresendő, mi megint két tényezőre vezethető vissza: annak a színészgárdának jelességére, melynek főerősségeit Szigeti József és Feleki Ujházi és Vizvári, Nagy Imre, Náday és Halmi — s a nők közül Prielle Kornélia és Szathmáryné,

Jászai Mari, Helvey Laura és Molnárné, Márkus Emilia és Csillag Teréz képezték — és arra az elsőrangú vezető szellemre és rendező kézre, mely Paulay igazgatót valotta gazdájának. Én láttam később — a 80-as évek végén — például Musset kedves és szellemes vígjátékát, a *Ne fogadj fel soha semmit* — címűt melynek magyarra fordítását is Paulay végezte — a Théâtre Français-ban, s mondhatom, hogy az az előadás nyomába se lépett annak, a mit a 80-as évek elején a Nemzeti Színház művészeitől — Halmitól, Vizvartól, az első Paulay-nétől (az *Alfonz úr*-beli sörivő Guichardné jeles személyesítőjétől) és a fiatal Márkus Emiliától — Paulay rendezésében láttam a Várszínházban. Egyébként még Molière-előadást is láttam a Várban jobbat, mint a nagy hagyományokat követő Françaisban, például a *Tudós nők*-ét, melynek Chrysole-ja a Szigeti József pazar humorú tolmácsolásában sokkal közelebb járt a nagy comédiaíró igazi szelleméhez, mint a párizsi kolléga bohóczkodó alakításában.

Olyan összjátékot, mint Paulay, kevés igazgató és rendező tudott megteremteni és diadalra vinni, s a Nemzeti Színházban — a mennyiben a kritikákból megállapítható — e tekintetben Paulay előtt egyáltalában nem voltak az övéihez hasonló sikerek. Mert a híres nagy gárda — Szentpétery és Megyeri, Egressy és id. Lendvay, Fánchy és László, Laborfalvy Róza és Lendvayné — ha a művészi egyéniséget illetőleg nem jártak

is alacsonyabban a 80-as évek fényes színészcsapatánál, de az összjáték sikerének titka akkor még általában nem volt ismeretes anynyira, s különösen, a Nemzeti Színházban mindig hiányzott az igazán kitűnő ensemble-hoz, az összegegyeztetéshez és kiegyenlítéshez, a helyes kiélezéshez és megfelelő letompításhoz szükséges jó szem és erős kéz, mély tudás és hajthatatlan akarat, mely szerencsés tulajdonok Paulaynál mind megvoltak. S el kell ismerni, hogy az összjáték kitűnősége inkább a rendezőn, mint a játszókon fordul meg. Mert a legkiválóbb színészek sem tudnak méltó rendező nélkül egyenletes hatású művészi összjátékot produkálni, — míg viszont egy arra termett genialis rendező középszerű, de jól fegyverezett színjátszókkal is fényes ensemble-t nyujthat. Paulay buzgó törekvése, önfeláldozó tevékenysége abban az időben annyival inkább méltánylandó volt, mert hiszen a Nemzeti Színház mint drámai műintézet — a vele egy testet-lelket képező Várszínházzal — versenytárs nélkül állott a fővárosban, a Népszínháznak egészen más körű és célzatú feladatai lévén.

(Folytatása következik.)

*

Szász Károly most kezdődő cikksorozatára felhívjuk az olvasó figyelmét. Ma, a mikor a színházi dolgok iránti érdeklődés szinte abnormissá fokozódott, szívesen fogják olvasni ezeket az emlékezéseket egy félig

elmúlt kor színházi dolgairól, olyan színészekről, a kik még ma is élnek idősebb emberek emlékezésében, a harmincz-negyven év előtti Budapest színházairól. Szász Károly élvezetesen, melegen beszél mindezekről, ifjúkori rajongások emléke melegíti meg a szavát.

A cikksorozat írója régi ismerőse olvasóinknak. Már családi tradíciójánál fogva is összeforrott az irodalommal, mint Szász Károlynak a költőnek és műfordírónak fia közéleti tevékenysége mellett, a mely nagy közjogi állásba juttatta — ő volt a királyság parlamentjének utolsó elnöke — mindig foglalkozott irodalommal, szép sikerei voltak ifjabb éveiben színdarabokkal, melyeket a nemzeti színházban játszottak, lírai versekkel, utóbbi éveiben az irodalomtörténeti és kritikai munkával foglalkozott legtöbbit. Mémoire-szerű legújabb műve mintegy visszatérés első szerelméhez, a színházhoz s a magyar színészet történetének egy érdekes fejezetét eleveníti fel.
